

Halina Mielicka

Instytucje życia kulturalnego z Kielcach (w świetle prac magisterskich studentów pedagogiki WSP)

Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne 3, 53-62

1989

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Halina Mielicka

INSTYTUCJE ŻYCIA KULTURALNEGO W KIELCACH
(w świetle prac magisterskich studentów pedagogiki WSP)

Prace magisterskie napisane od 1977 do 1985 r. przez studentów Wydziału Pedagogicznego WSP w Kielcach, a dotyczące życia kulturalnego mieszkańców Kielc, możemy podzielić na trzy podstawowe grupy tematyczne. Pierwsza grupa obejmuje piętnaście prac poświęconych analizie obyczajowości polskiej - w tym dziewięć prac opartych jest na badaniach przeprowadzonych wśród rodzin kieleckich, a sześć prac rozważa teoretyczne problemy polskiej kultury obyczajowej. Do drugiej grupy należy dziesięć prac, analizujących formy spędzania czasu wolnego przez mieszkańców Kielc. I wreszcie trzecia grupa tematyczna obejmuje pięćdziesiąt sześć prac omawiających różne aspekty działalności instytucji kulturalno-oświatowych znajdujących się na terenie miasta Kielce. Ta właśnie trzecia grupa stanowi zasadniczy obiekt naszych zainteresowań.

Zakres tematyczny prac magisterskich dotyczących instytucji kulturalnych jest dość szeroki. Tak więc, aby uwzględnić wszystkie prace, trzeba przyjąć kilka podstawowych kryteriów ich podziału. Kryteria te są zarazem propozycją przeprowadzenia możliwie wszechstronnej analizy instytucji kulturalnych działających na terenie miasta Kielce.

Biorąc pod uwagę kryterium terytorialnej struktury społecznej miasta i miejsca w niej instytucji kulturalno-oświatowych, możemy wydzielić instytucje o znaczeniu lokalnym i ponadlokalnym. W Kielcach istnieje centrum kulturalne (w znaczeniu terytorialnym), obejmujące obszar śródmieścia. Na tym terenie mają swoje siedziby ważniejsze instytucje. Ponadto każde osiedle mieszkaniowe posiada swoje placówki o znaczeniu lokalnym i nastawione na zaspokajanie niektórych potrzeb kulturalno-oświatowych swoich mieszkańców.

Prace magisterskie dotyczące instytucji o znaczeniu nie

tylko miejskim omawiają różne aspekty działalności kulturalno-oświatowej Muzeum Narodowego, Wojewódzkiego Domu Kultury, Teatru, Filharmonii, Związku Harcerstwa Polskiego (Harcerski Festiwal Kultury Młodzieży Szkolnej), Towarzystwa Przyjaciół Dzieci, Towarzystwa Krzewienia Kultury Świeckiej, Towarzystwa Wiedzy Powszechnej i Kieleckiego Towarzystwa Naukowego. Do tej grupy możemy też zaliczyć przeprowadzoną przez studentów analizę i ocenę miesięcznika „Przemiany”.

Do drugiej grupy zaliczamy prace magisterskie omawiające instytucje miejskie, obejmujące swą działalnością teren miasta. Oczywiście, ze względu na swą działalność, wchodzi tu też instytucje z grupy pierwszej i trzeciej. Prace dotyczące drugiej grupy instytucji omawiają działalność takich placówek, jak Młodzieżowy Dom Kultury, biblioteki miejskie, amatorskie zespoły muzyczne, plastyczne, teatralne oraz obejmują problematykę udziału młodzieży w ruchu kulturalnym Kielc; popularyzację muzyki, plastyki, form teatralnych oraz wszelkie aspekty wychowawcze wynikające z działalności tychże instytucji.

Trzecia grupa instytucji to placówki o znaczeniu lokalnym, obejmujące zasięgiem swojej działalności małe społeczności terytorialne¹.

Grupa czwarta obejmuje instytucje o znaczeniu społeczno-zawodowym, działające na rzecz poszczególnych grup społeczno-zawodowych. Zasięg terytorialny oddziaływania poszczególnych instytucji zmienia się w działalność na rzecz poszczególnych grup społecznych. Możemy tutaj wymienić prace magisterskie dotyczące działalności klubu garnizonowego², szczerpów harcerskich³, rzemieślników⁴, artystów⁵.

Działalność kulturalna prowadzona na terenie miasta rozumiana jest jako zorganizowana forma życia kulturalnego. Przez pojęcie zorganizowania życia kulturalnego rozumiemy nadanie mu cech działalności instytucjonalnej przez co najmniej trzy, nie wykluczające się sposoby: 1. wykonywanie wyuczonych, nawykowych czynności i zachowań; 2. przyjęcie określonych zasad i przepisów, na przykład statutowych; 3. utworzenie systemu kontroli.

Przez instytucje rozumiemy „... urzędnika (które są tamami czy kanałami), którymi życie społeczne przepływa w sposób zorganizowany i sprawny”⁶. To „... działająca grupa osób, któ-

re powołano do zaspokojenia potrzeb doniosłych dla całej społeczności"⁷. Tak więc instytucje kulturalne to takie instytucje, których celem jest rozpowszechnienie wzoru kulturowego odnoszącego się do zaspokajania potrzeb psychicznych związanych z bardzo szeroko pojętą twórczością. W zakres działania instytucji kulturalnych wchodzi też zaspokajanie potrzeb odpoczynku, rozrywki, spędzania czasu wolnego. Tak rozumiana działalność kulturalna instytucji, z punktu widzenia jej odbiorcy, obejmuje czas pozostały po spełnieniu wszelkich obowiązków związanych z rytmem życia codziennego, obowiązków rodzinnych, zawodowych i społecznych. W życiu jednostki mogą jednak zaistnieć sytuacje, które sprawiają, że funkcje rekreacyjno-kulturalne rodziny oraz funkcje zawodowe i społeczne przenoszone są na forum działalności instytucji kulturalnych i w nich się ogniskują. Tak więc przez instytucje kulturalne rozumiemy też grupę osób działających wspólnie przez przyjęcie odpowiednich dla tej działalności celów i form zaspokajania potrzeb kulturalnych jednostki i grupy.

Analizę działalności instytucji kulturalnych można przeprowadzić, biorąc pod uwagę: kryterium odbiorcy (proponowane przez instytucje treści i działania); kryterium twórcy (możliwości jednostki w rozumieniu animacji treści kulturowych - kadra instytucji kulturalnych) i kryterium dzieła (powstającego jako wynik relacji zachodzących między odbiorcą a twórcą działalności kulturalnej).

Kryterium odbiorcy

Życie kulturalne wielkiego miasta przejawia się w dwóch podstawowych tendencjach czy motywach uczestnictwa jednostki w działalności instytucji kulturalnych. Oczywiście może być wiele sposobów zaspokajania potrzeb kulturalnych przez jednostkę, interesują nas jednak te, które opierają się na działalności instytucji i placówek kulturalnych⁸. Tak więc jednostka może zaspokajać swoje potrzeby kulturalne indywidualnie lub w grupie. Indywidualne zaspokajanie potrzeb kulturalnych może wynikać z pozornej izolacji; społeczność wielkiego miasta wytworzyła człowieka zagubionego i „samotnego w tłumie” innych ludzi⁹; co jest spowodowane dużą ilością więzi i relacji pośrednich o-

raz obojętnością ludzi miasta wobec innych jego mieszkańców¹⁰. Ten mechanizm wytwarzany przez społeczność wielkiego miasta powoduje, iż jednostka, korzystając nawet z proponowanych jej przez instytucje kulturalne form działalności, zaspokaja swoje potrzeby indywidualnie. Ma to miejsce przede wszystkim przy działalności nastawionej na szerokie rzesze odbiorców, kiedy to w sali filharmonii, teatru czy kina mamy do czynienia z indywidualnym odbiorem treści. Oczywiście wybór formy i rodzaju uczestnictwa kulturalnego uzależniony jest od potrzeb odbiorcy i od jego zainteresowań¹¹, co nie oznacza, że nie może być kierowany przez różnego rodzaju grupy odniesienia.

Drugą, jakby przeciwstawną tendencją jednostki, jest chęć nawiązania możliwie dużej liczby różnych kontaktów z innymi ludźmi¹². Wobec rytmu codziennych obowiązków i zamkniętego stosunkowo grona bliższych znajomych oraz przy rozproszeniu miejsca ich zamieszkania w mieście, jednostka może się starać o rozszerzenie kontaktów z innymi ludźmi przez nadanie im typu więzi bezpośrednich, osobistych. Nawet potocznie mówi się, że ludzie łączą wspólne zainteresowania. Duże miasto oferuje różne sposoby realizowania zainteresowań jednostki, przy daniu też możliwości nawiązywania kontaktów bezpośrednich z innymi ludźmi. I tu znaczną pomoc mogą zaoferować instytucje życia kulturalnego, które dają jednostce możliwość wejścia w już zorganizowane i przystosowane do jej potrzeb formy działalności kulturalnej.

Ważnym zadaniem placówek kulturalnych (klubów, świetlic, kursów itp.) jest utworzenie w ramach ich działalności kręgów towarzyskich, łączących wspólnym celem czy zainteresowaniem jednostki decydujące się na wzięcie udziału w pracy tych instytucji. Przerodzenie się grupy formalnej w nieformalną (i odwrotnie), szczególnie wśród młodzieży, daje animatorom duże możliwości wychowawczego oddziaływania na jednostkę¹³. Procesy te powinny stanowić jeden z podstawowych celów statutowych działalności instytucji kulturalnych.

Biorąc pod uwagę powyższe rozważania i przyjmując za podstawę sposób oddziaływania instytucji kulturalnych na jednostkę, możemy przeprowadzić następujący podział form pracy prowadzonych w ramach działalności tych instytucji:

1. Systematyczne uczestniczenie w pracy różnych kół zain-

teresowań, w których występuje połączenie cech charakterystycznych dla grupy nieformalnej i formalnej, daje możliwości bezpośredniego kształtowania osobowości jednostki. Wpływ działalności instytucji kulturalnych, systematyczny i obejmujący dość długi okres, zdaje się prowadzić ku internalizacji proponowanego jednostce wzoru kulturowego.

2. Cykliczne spotkania grupy ludzi połączonych / wspólnymi celami mają przede wszystkim cechy charakterystyczne dla grupy formalnej, chociaż nie wykluczają występowania kręgów towarzyskich, połączonych więzami nieformalnymi. Z punktu widzenia możliwości kształtowania osobowości, wpływy wychowawcze cyklicznie, ale dość rzadko odbywających się spotkań w ramach działalności tych instytucji mogą być dla jednostki chwilowe i mniej lub bardziej przypadkowe. Na przykład spotkania Towarzystwa Wiedzy Powszechnej, Kieleckiego Towarzystwa Naukowego, Towarzystwa Krzewienia Kultury Świeckiej, Związku Literatów Polskich itp. należą do tej kategorii form pracy kulturalno-oświatowej.

3. Spontaniczne, okolicznościowe formy pracy instytucji kulturalnych nastawione są na odbiorcę masowego, na mniej lub bardziej przypadkowego uczestnika „imprezy”. Do tej formy pracy należy organizowanie różnego rodzaju przeglądów, festiwali, konkursów itp. Odbiorcę kultury masowej możemy też znaleźć w kinie, teatrze i filharmonii oraz muzeum, to jest w instytucjach kulturalnych nastawionych w swej działalności nie na jednostkę, ale na przeciętnego odbiorcę treści kulturalnych. Zgodnie z cechami kultury masowej działalność takich instytucji prowadzi do homogenizacji i zasady wspólnego mianownika w doborze przekazywanych treści kulturalno-oświatowych¹⁴.

Kryterium twórcy

Drugie podstawowe kryterium, jakie proponujemy wziąć pod uwagę analizując działalność instytucji życia kulturalnego, możemy nazwać kryterium twórcy - animatora czy organizatora ruchu kulturalnego. Inaczej mówiąc, chodzi nam o analizę kadry pracującej w ośrodkach życia kulturalnego, przy czym istnieją dwa podstawowe rodzaje pracowników, związane ze stopniem specjalizacji tejże kadry. Z jednej strony będą to pracownicy, którzy nie mają żadnego przygotowania zawodowego do prowadzenia dzia-

łałości kulturalnej; z drugiej osoby o wysokim stopniu specjalizacji zawodowej. Z punktu widzenia procesu wychowawczego stopień przygotowania zawodowego kadry instytucji kulturalno-oświatowych jest szczególnie ważny. Liczy się umiejętność przekazywania oczekiwanych przez uczestników-odbiorców problemów nauki, techniki czy sztuki. Ważny jest też stopień indywidualnych zdolności organizacyjnych, ale i zarazem łatwość nawiązywania kontaktów z przychodzącymi do placówki ludźmi.

Kryterium twórcy pracy kulturalnej obejmuje też problemy związane z możliwością podejmowania przez daną placówkę decyzji odnoszących się do celu, formy i zakresu swej działalności. Chodzi tutaj o uzależnienie od mecenasów klubu oraz nadrzędnych instytucji kulturalno-oświatowych, aż do ministerialnych włącznie.

Systemu podporządkowania placówek kulturalno-oświatowych nie można ułożyć w jasny i logiczny ciąg pionowej zależności. Mamy bowiem kluby uzależnione od zakładu pracy, od spółdzielni mieszkaniowych i organizacji społeczno-politycznych. Klub zakładowy np. podlega dyrekcji danego zakładu, a ta zrzeszeniu i ministerstwu, w których nie ma odpowiednich działów nadzorczych. Klub organizowany przez spółdzielnię mieszkaniową podlega pod dział społeczno-wychowawczy szczebli zarządu, Zarządu Wojewódzkiego i CZSM. Muzeum Narodowe (z podległymi filiami) podlega Wojewódzkiemu Wydziałowi Kultury i Sztuki, a ten Ministerstwu Kultury i Sztuki. Jednocześnie Muzeum Narodowe podlega też Centralnemu Związkowi Muzeów. W przypadku Klubu Literatów zależności jeszcze bardziej się komplikują. Tak więc podległy jest on Urzędowi Miejskiemu, Wojewódzkiemu i Ministerstwu Kultury i Sztuki. Jednocześnie zależny jest od wydawnictwa (Łódź) i od oddziału Związku Literatów Polskich w Kielcach, przez co podlega temu związkowi. Ale weźmy zwykłą świetlicę. Z jednej strony podlega ona służbowo Urzędowi Miejskiemu, Wojewódzkiemu i Ministerstwu Kultury i Sztuki, a merytorycznie WDK i COMUK. W związku z przedstawioną fragmentarycznie sytuacją, ważna rola koordynacji funkcjonowania instytucji kulturalnych w mieście przypada Wojewódzkiemu Wydziałowi Kultury i Sztuki i oczywiście Prezydentowi Miasta¹⁵.

Pojawia się jednak pytanie, czy wobec takich zależności

służbowych można mówić o twórczej pracy animatorów kultury i czy praca instytucji kulturalnych rzeczywiście nastawiona jest na zaspokajanie potrzeb jednostki?

Nie mamy prac magisterskich zajmujących się problemami przynależności organizacyjnej i podległości służbowej placówek kulturalno-oświatowych. Działalność tychże omawiana jest bowiem z punktu widzenia formy działalności i funkcjonowania w środowisku miejskim.

Kryterium dzieła

Pozostała jeszcze jedna możliwość analizy, która bierze pod uwagę wytwory działalności instytucji kulturalno-oświatowych. Nazywamy je dziełami, ponieważ są wynikiem relacji zachodzących między uczestnikiem-odbiorcą a twórcą-animatorem kultury. Kryterium dzieła zakłada zarazem rozpatrzenie możliwości twórczych instytucji kulturalnych związanych z bazą materiałową - wyposażeniem pracowni, które to możliwości możemy nazwać „fundamentem” działalności.

Ze względu na wyniki działalności instytucji kulturalnych za dzieło możemy uważać:

1. Wytwór materialny (np. plastyka) lub niematerialny (np. słowo, muzyka) będący obiektem odbioru przekazywanych przezeń treści kulturalnych;
2. Wytwór rozumiany jako skutek czy rezultat procesu wychowawczego, widoczny w przyjętych przez uczestników-odbiorców wzorach zachowań i systemach wartości realizowanych przez nich i zgodnych z normami społecznie akceptowanymi.

Pragnę zaznaczyć, że każda z pięćdziesięciu sześciu prac magisterskich w jakimś stopniu zajmuje się analizą wymienionych wyżej wytworów działalności kulturalnej. Biorąc pod uwagę nastawienie tematyczne tych prac, możemy wyróżnić osiemnaście zajmujących się przeważnie analizą odbytych „impres”, czyli wytworów z pierwszej wydzielonej przez nas kategorii, oraz trzydzieści osiem zajmujących się przeważnie analizą skutków tejże działalności. Przy czym aż trzydzieści prac magisterskich omawia problemy popularyzacji nauki i różnych dziedzin sztuki oraz spraw percepcji przekazywanych treści, a osiem prac analizuje funkcje wychowawcze działalności instytucji kulturalno-o-

światowych. Oczywiście, nie miejsce tutaj na dokładne omówienie poszczególnych prac magisterskich.

Z punktu widzenia życia kulturalnego mieszkańców miasta analiza działalności instytucji kulturalnych i związanych z nią problemów ma szczególną wagę. Niniejsze rozważania są jedynie próbą zasygnalizowania niektórych spraw dotyczących instytucji życia kulturalnego, które wymagają przeprowadzenia dokładnej i głębokiej analizy zjawisk społecznych.

Działalność instytucji kulturalnych w Kielcach i problemy związane z upowszechnianiem kultury są bardzo często tematem prac magisterskich. Trzeba jednak podkreślić, że najczęściej analizowany jest przez studentów „jawny” aspekt kultury, a pomijany „ukryty”¹⁶. Analiza działalności instytucji kulturalnych sprowadza się więc do rejestracji odbytych „impresz” i liczby uczestniczących w nich ludzi. Bardzo dużo miejsca zajmuje też w pracach magisterskich opis możliwości materialnych i ekonomicznych placówek. Analiza treści kulturalnych proponowanych przez instytucje nie daje natomiast odpowiedzi na pytanie o to, w jaki sposób zostały one przyjęte przez odbiorcę. Inaczej mówiąc stereotypowa, biurokratyzowana i nastawiona na masowego odbiorcę działalność instytucji wydaje się być czymś, co przeszkadza jednostce realizować swoje indywidualne zainteresowania. Odejściem od ponadjednostkowej analizy instytucji kulturalnych może być spojrzenie na jej działalność z punktu widzenia sytuacji estetycznej¹⁷. Przedstawiony w niniejszym artykule schemat propozycji badawczych jest więc poddaną pod dyskusję próbą konstrukcji modelu życia kulturalnego w wielkim mieście.

P r z y p i s y

¹ E. G r z ę d a, Działalność wychowawcza instytucji i organizacji w osiedlu mieszkaniowym - na podstawie wywiadów i dokumentacji poszczególnych instytucji i organizacji w osiedlu „Grunwaldzkie” w Kielcach, praca magisterska, WSP Kielce 1980, maszyn.; B. O s u c h, Funkcje opiekuńczo-wychowawcze świetlic przy szkołach podstawowych w Kielcach, pr. magist., WSP Kielce 1979, maszyn.

² K. S i e n i s k i, Rola Klubu Garnizonowego w rozwoju potrzeb

- i zainteresowań kulturalnych wojskowej kadry zawodowej, pr. magist., WSP Kielce 1980, maszyn.; J. S t a s i e Ń k o, Zainteresowania czytelniczé kadry Garnizonu Kieleckiego, pr. magist., WSP Kielce 1982, maszyn.
- 3 A. S o b u r a, Rola ZHP w kształtowaniu postaw moralno-społecznych i światopoglądowych na przykładzie szczepu HSPS I Liceum Ogólnokształcącego w Kielcach, pr. magist., WSP Kielce 1979, maszyn.; L. O s ó b k a, Kształtowanie postaw moralno-społecznych, patriotycznych i światopoglądowych w drużynie harcerskiej na przykładzie uczniów klas VII i VIII Szkoły Podstawowej nr 22 w Kielcach, pr. magist., WSP Kielce 1979, maszyn.
 - 4 L. C z e r n i c k a, Działalność kulturalno-oświatowa w środowisku rzemieślniczym Kielecczyzny, pr. magist., WSP Kielce 1980, maszyn.
 - 5 M. K a r c z, Kieleckie ugrupowania plastyczne w latach 1957-1982. Próba rekonstrukcji programów i założeń artystycznych, pr. magist., WSP Kielce 1983; U. N o w a k, 60 lat kieleckiego szkolnictwa plastycznego, 1918-1978, pr. magist., WSP Kielce 1980, maszyn.
 - 6 J. S z c z e p a Ń s k i, Elementarne pojęcia socjologii, Warszawa 1970, s. 202 i 204.
 - 7 L. S z e w c z y k, Życie kulturalne - konkretnie, "Kultura i Społeczeństwo" 1980, t. 24, nr 1-2, s. 256.
 - 8 Według Ustawy Sejmowej, O upowszechnianiu kultury oraz obowiązkach pracowników upowszechniania kultury, Dziennik Ustaw 26.04.1984, Art. 9, § 3, : "Jednostka administracyjna upowszechniania kultury działająca samodzielnie i prowadząca samodzielną gospodarkę finansową - jest instytucją; a jeżeli wchodzi w skład innej jednostki organizacyjnej - jest placówką upowszechniania kultury".
 - 9 D. R i e s m a n, N. G l a z e r, R. D o n n e y, Samotny tłum, Warszawa 1971, s. 15, 19, 28-29.
 - 10 M. C z e r w i Ń s k i, Okiem przechodnia, Warszawa 1977, s. 33; A. W a l l i s, Socjologia wielkiego miasta, Warszawa 1967, s. 75-85.
 - 11 Według A. G ó r y c k i e j, Zainteresowania uczniów, Warszawa 1961 - zainteresowanie jest to właściwość psychiczna przybierająca postać aktywności poznawczej o określonym nasileniu, ukierunkowanej na daną dziedzinę zjawisk, a przejawiająca się w:
 - dostrzeganiu faktów i problemów z tej dziedziny;
 - nasilonym dążeniu do ich rozwiązywania;
 - przeżywaniu uczuć pozytywnych w związku ze zdobywaniem wiedzy czy rozwiązywaniem problemów, a negatywnych w przypadku ich braku.

- 12 D. Riesman mówi o osobowości wewnątrzsterownej i zewnątrzsterownej. Ta pierwsza zamknięta jest na zmiany, trochę tradycjonalistyczna; ta druga dąży do maksymalnej otwartości swojego otoczenia społecznego (D. R i e s m a n, N. G l a z e r, R. D o n n e y, Samotny tłum, s. 28-29).
- 13 F. Z n a n i e c k i, Socjologia wychowania, T. 2, Urabianie osoby wychowanka, Warszawa 1930, s. 95-101.
- 14 A. K ł o s k o w s k a, Kultura masowa. Krytyka i obrona, wyd. 2, Warszawa 1980.
- 15 Dziennik Ustaw, 26.04.1984 r., Art. 17.
- 16 Podział na „jawny” i „ukryty” aspekt kultury wynika z badań R. L i n t o n a, Kulturowe podstawy osobowości, Warszawa 1975.
- 17 M. G o ł a s z e w s k a, Estetyka, Warszawa-Kraków 1975, s. 7-11.